

Turgut Zaim'in Özgün Baskı Resimleri Üzerine Bir İnceleme *An Analysis on Turgut Zaim's Original Authentic Print Paintings*

Gizem Nur Kaymakçı*

Öz

Anadolu insanını ve çevresini folklorik zenginliklerle birlikte tuval resimlerine aktardığı eserleriyle tanınan Turgut Zaim, Çağdaş Türk Resminde önemli bir yere sahiptir. Türk üslubunu yağlıboya eserlerine başarıyla uygulamış bir sanatçı olan Zaim, sanatın her alanında aktif bir şekilde eserler vermeye gayret göstermiştir. Batı tekniklerini kullanmasına rağmen kendi kültürümüze ve sanatımıza ağırlık vermeye çalışan sanatçının, yağlıboya resimleri kadar özgün baskı resimleri de oldukça kıymetlidir. Turgut Zaim, Sivas şehrinde öğretmen olduğu yıllarda başladığı özgün baskı resim çalışmalarını, ilerleyen yıllarda da devam ettirmeye özen göstermiştir. Sanat hayatı boyunca sıkı bir şekilde çalışan sanatçının özgün baskı çalışmaları çeşitli konulara ayrılmıştır. Özgün baskı resimleri her ne kadar tuval resimlerinin bir devamı niteliğinde olsa da, sanatçı özgün baskı çalışmalarında tuval resimlerinden farklı konulara da yönelmiştir. Bu bağlamda, Turgut Zaim'in özgün baskı resimleri sanatçının üslubunu ve tekniklerini geniş bir bakış açısıyla görerek irdelememizde önemli ve ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turgut Zaim, Özgün Baskı, Resim, İstanbul, Anadolu.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü.

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 7 Eylül 2021

Abstract

Turgut Zaim, known for his works in which he transferred the Anatolian people and their environment to canvas paintings with folkloric richness, has an important place in Contemporary Turkish Painting. An artist who has successfully applied the Turkish style to his oil paintings, Zaim has endeavored to produce works actively in various fields of art. Although he uses Western techniques, the artist tries to focus on our own culture and art as well. Original print paintings are as valuable as oil paintings. Turgut Zaim took care to continue his printmaking works, which he started when he was a teacher in Sivas, in the following years. The original print works of the artist, who worked hard throughout his art life, are divided into various subjects. Although original print paintings are a continuation of canvas paintings, the artist also focused on different subjects than canvas paintings in his print works. In this context, Turgut Zaim's original print paintings have had an important and privileged position in our analysis by seeing the artist's style and techniques from a broad perspective.

Key Words: Turgut Zaim, Original Print, Painting, Istanbul, Anatolia.

Giriş

Baskı resimler olarak da nitelendirilen İngilizce "Original Print Art" kelimesinden gelen özgün baskı resimlerin, Batı sanatındaki geçmişi 15. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Özgün baskı resimler, ilk aşaması yaratıcı tarafından çeşitli geleneksel tekniklerden faydalanarak bir kalıp meydana getirilmesidir. Daha sonra kalıplar aracılığıyla sanatçının yaratmış olduğu resimler numaralandırılarak çoğaltılır (Südor, 1999: 90; Tekcan, 1997: 1413-1414; Özsezgin ve Aslier, 1989: 128).

Düz baskı, yüksek baskı, çukur baskı ve şablon baskı özgün baskının çeşitli tekniklerindedir. Bu tekniklerden bazıları alt dallara ayrılmıştır (Tekcan, 1997: 1413-1414; Özsezgin ve Aslier, 1989: 140).

Yükseklik farkının bulunmadığı düz baskı tekniği, taş baskı ve ofset baskı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düz baskı tekniğinde sanatçılar tarafından daha çok taş, çinko, bakır ve alüminyum gibi malzemeler kullanılmıştır (Tekcan, 1997: 1413). Sanatçılar, taş kalıpları bulmakta güçlük çektiğinden zamanla diğer malzemelerden üretilen kalıplara yönelmişlerdir (Özsezgin ve Aslier, 1989: 143). Bir diğer özgün baskı tekniği ise ağaç baskı ve linol baskı olmak üzere ikiye ayrılan yüksek baskı tekniğidir. Bu teknikte linolyum ve ahşap kalıpların, baskıda kullanılmayacak olan kısımları oyulur ve yüksekte kalan kısımlara boya uygulanarak yüzeye basılır (Özsezgin ve Aslier, 1989: 140; Tekcan, 1997: 1413).

Sanatçıların sıklıkla kullandığı bir özgün baskı tekniği olan çukur baskılar, metal kalıbın işlenme şekline göre; soğuk kazı, mezzotint, aside yedirme baskı ve leke baskı olmak üzere dörde ayrılmıştır. Çukur baskı, yüksek baskı tekniğinin aksine çukur kısımlara boya doldurularak kâğıda uygulanır (Tekcan, 1997: 1413-1414). İngilizce "Stencil" kelimesinin karşılığı olan şablon baskı ise kendi içerisinde şablon ve elek baskı olmak üzere iki çeşide ayrılmaktadır. Bu özgün baskı türünde boya geçirgen ve geçirgen olmayan yüzeyler dikkate alınarak uygulanır (Tekcan, 1997:1414).

Sanat tarihi için önemli bir yere sahip Rönesans döneminde yaşayan usta isimler ilk özgün baskı resimleri üretmiştir. Tahta kalıp-

lardan faydalanarak özgün baskı çalışmaları olan isimlere Albert Dürer ve Hans Holbein örnek olarak gösterilebilir (Özsezgin ve Aslıer, 1989: 128,141). Rönesans ile beraber dinsel ağırlıklı özgün baskılar yapan usta isimlere, 17. yüzyılda Barok döneminin sanatçılarından Rembrandt da dahil olmuştur. 15. yüzyıla kadar köklü bir geçmişe sahip özgün baskı resimler, modern sanatın öncü isimlerinin de dikkatini çekmiş ve bu alanda pek çok çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Özsezgin ve Aslıer, 1989: 128, 149). Bu sanatçılar arasında Edouard Manet, Edgar Degas, Paul Gauguin ve Pablo Picasso gibi önemli isimler vardır. Özellikle İspanyol ressam Picasso, 1930'lu yıllarda özgün baskı resme yönelmiştir (Resim 1). Sanatçının, çukur baskının çeşitlerinden biri olan aside yedirme tekniğini diğer özgün baskı teknikleriyle karıştırarak denemeler yaptığı bilinmektedir (Özsezgin ve Aslıer, 1989: 128; McCully, 2005: 27).

Resim 1. Pablo Picasso, Gravür, 1968, Picasso Müzesi, (McCully, 2005: 31).

Tahta kalıplarla başlayan, resmin bir dalı olan özgün baskı serüveni çeşitlenip gelişerek günümüze kadar etkinliğini sürdürmüştür (Südor, 1999: 90; Özsezgin ve Aslıer, 1989: 128, 148-149). Batı sanatında erken tarihlerden itibaren başladığı bilinen özgün baskı resimlere, ülkemizde ilk olarak 19. yüzyılda rastlanmıştır. Her

ne kadar 19. yüzyılda başladığı bilinse de 18. yüzyılda İbrahim Müteferrika'nın önderliğinde, tahta kalıplar yardımıyla kitapları görselleştirmek amacıyla yapılmış resimler de mevcuttur (Tansuğ, 1999: 310; Özsezgin ve Aslıer, 1989: 151-155).

Osmanlı döneminde tahta kalıplarla kitaplara basılan resimlerin ardından 19. yüzyılda taş baskı atölyelerinin açıldığı bilinmektedir. Bu tarihten itibaren taş baskı resimler giderek yaygınlık kazanmıştır (Özsezgin ve Aslıer, 1989: 152-153; Tansuğ, 1999: 308). 19. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde Osmanlı aydınlarından ressam Osman Hamdi Bey'in önderliğinde 1882 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, gravür dersleri verilmesi kararlaştırılmış olsa da ancak bu tarihten on sene sonra bu karar gerçekleştirilmiştir. Bu okulda ilk olarak Fransız Stanislas Arthur Napier kısa bir süreliğine dersler vermiş, daha sonrasında Nesim Efendi bu dersleri uzun yıllar üstlenmiştir. 1924 yılında ise gravür dersleri verilen bu bölüm kapatılmıştır (Özsezgin ve Aslıer, 1989: 156; Südor, 1999: 90).

Özgün baskı resimler tam anlamıyla Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda büyük gelişim göstererek yaygınlık kazanmıştır. Bu yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi ve Gazi Eğitim Enstitüsü'nde özgün baskı resim dersleri verildiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde Sanayi-i Nefise Mektebi'nde gravür alanında ya da bir diğer ismiyle özgün baskıda öğrenciler yetiştirilse de sivrilen bir sanatçı olmamıştır. En önemli sebebi ise bu alanda bir sanatçı eğitmekten çok dönemin yayınlarında, özellikle de kalıp oyma tekniğinde hizmet veren kişiler yetiştirilmesi amaçlanmasıdır. Öte yandan Cumhuriyet döneminde kurulan Güzel Sanatlar Akademisi ve Gazi Eğitim Enstitüsü sayesinde pek çok sanatçı özgün baskı türünde eserler vermiştir (Berk ve Özsezgin, 1983: 98; Südor, 1999: 90; Özsezgin ve Aslıer, 1989: 156-158).

Resim 2. Sabri Berkel, Soyut, Elek Baskı, 33 x 45 cm,
(Özsezgin ve Aslıer, 1989: 157).

Özgün baskı resmin oluşum sürecinin her ne kadar 1960'lı yıllarda başladığı düşünülse de 1930 Kuşağı içerisinde pek çok değerli sanatçı bu türde eserler vermiştir (Ersoy, 1998: 169; Südor, 1999: 90). Çağdaş Türk Sanatında özgün baskı türünde eserler veren başta Sabri Berkel olmak üzere Turgut Zaim, Aliye Berger, Nurullah Berk, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Cemal Tollu gibi isimler bu sanatçılardan sadece birkaçıdır (Resim 2) (Berk ve Özsezgin, 1983: 99; Südor, 1999: 90). 1930 Kuşağı içerisinde yer alan isimlerden ressam Turgut Zaim, bu türde çok yapıt üretmesiyle çağdaşları arasında ön plana çıkmıştır (Südor, 1999: 90).

Turgut Zaim'in Sanat Hayatı

Çağdaş Türk Sanatında, Anadolu insanının yaşantısını ele aldığı resimleriyle tanınan Turgut Zaim, 1906 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Sanatçı eğitimini ilkokuldan orta öğretimine kadar Saint Joseph Fransız Erkek Koleji'nde almıştır. Dayısı Mehmet Fuat'ın İtalya'da resim eğitimi alması yönüyle sanata aşına bir ai-

lede yetişen Turgut Zaim, resme ilgi duymuştur. Bu ilginin nedeninin dayısı olabileceğini de dile getiren Zaim, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazılmıştır (Tansuğ, 1976: 24-26; Özsezgin, 1994: 342; Tansuğ, 1999: 373).

Resim 3. Zaim'in Çallı Atölyesi'nde Arkadaşlarıyla Bir Fotoğrafı. Sırasıyla; Zeki Sayar, Ziya Keseroğlu, Nevzat Kasman, Fahamet Zaim, Kemal Zeren, Şemsi Arel, Turgut Zaim, Sadık Renkler, (Giray, 2000: 156).

Turgut Zaim'in Akademi'nin resim bölümüne yazılması serüvenine Sezer Tansuğ, *Beş Gerçekçi Türk Ressamı* adlı kitabında yer vermiştir. Tansuğ'tan öğrenildiği üzere Zaim'in İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nin resim bölümüne yazılmasını annesi desteklese de, büyükannesi desteklemez. Nitekim resme tutkuyla bağlı olan Turgut Zaim, Akademi'nin resim bölümüne yazılmıştır (Tansuğ, 1976: 107). Çallı Kuşağı'nın önde gelen isimlerinden İbrahim Çallı'nın Atölyesi'nde öğrenim görmeye başlayan Turgut Zaim, Güzel Sanatlar Akademisi'nin eğitim kurallarını benimseyememiştir (Resim 3). Bu dönemlerde sanatçı geleneksel Türk sanatı ve Uzakdoğu sanatlarıyla ilgilenmiş ve yoğun araştırmalar yapmıştır (Özsezgin, 1994: 342).

Zaim'e göre İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nin o dönemde verdiği derslerin büyük bir çoğunluğu kurumsal derslerden oluşmuştur. Bu derslerin belirli sınırlar içerisinde kalarak kalıplaştığını dile getirmiştir. Bu yüzden de kendi sanatçı kişiliğini öğrencilik

yıllarından itibaren aramaya başlayan sanatçı, biryandan Güzel Sanatlar Akademisi'nin kütüphanesindeki kitaplardan kendine yakın bulduklarını okumuş ve incelemiştir (Tansuğ, 1976: 26-27). Sanatçı, İbrahim Çallı'nın Atölyesi'nde öğrenci olduğu yıllarda burs kazanarak Fransa'nın Paris şehrindeki Güzel Sanatlar Akademisi'ne gitmiştir. Resim öğrenimi için gittiği bu okulun da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'yle aynı olması yurda dönmesine neden olmuştur (Biçinciler, 2006: 181; Yasa Yaman, 2012: 283).

Yurda geri döndüğünde, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitimine yeniden devam eden sanatçı soğuk karşılandığını aktarmıştır. Özellikle İbrahim Çallı'nın da Turgut Zaim'i soğuk karşılaması, kendi üslubunu oluşturmaya çalışan sanatçının kısa bir süre içinde olsa buradan ayrılmasına ve Konya şehrine gitmesine neden olmuştur. Konya şehrinde bulunduğu süre zarfında resim öğretmenliği yapan sanatçı, bir yılın sonunda Akademi'deki eğitimine geri dönmüştür (Tansuğ, 1976: 28). Akademi'deki eğitimini tamamlamasından sonra 1930 yılında Sivas Öğretmenler Okulu'nda resim dersleri vermiştir. Anadolu'daki iki şehirde gerçekleştirdiği öğretmenlik yıllarından sonra sanat hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan başkent Ankara'ya yerleşmiştir (Yasa Yaman, 2012: 283).

Sanatçı, CHP'nin 1939 yılında başlattığı Yurt Gezileri'nde çeşitli şehirlere gitmiş ve Anadolu insanının yaşantısını tuvallerine yansıtmıştır. Aynı yıl üslubunun büyük oranda oluşmasında katkı sağlayacak olan Devlet Tiyatrosu'na dekoratör olarak atanmıştır (Arslan, 1997: 1960).

Turgut Zaim'in Özgün Baskı Çalışmaları

1930 yılında Anadolu'nun Sivas şehrine öğretmenlik görevi için giden Zaim, bir yandan resim çalışmalarına da devam etmiştir. Bu şehirde bulunduğu yıllarda sanatçı, yağlıboya teknikli "Hamur Yoğuran Köylü" isimli bir tablo yapmıştır. Ne yazık ki bu tablonun harap olduğu bilgisini Turgut Zaim, kendisiyle ilgili verdiği bir röportajda aktarmıştır. Çalışkanlığı ve üretkenliği ile tanınan Zaim, tuval çalışmalarının yanı sıra çinko kalıplardan özgün baskı resimlerini de bu yıllarda yapmaya başlamıştır. Nitekim sanat

hayatı boyunca sıkı bir şekilde çalışan Turgut Zaim, çağdaşları arasında en çok özgün baskı resmi olan sanatçı unvanına da sahip olmuştur. (Anonim, 1982: 5; Özsezgin ve Aslier, 1989: 159; Özsezgin, 1994: 342; Biçinciler, 2006: 182).

Turgut Zaim, çinko ve linol kalıplardan hazırladığı özgün baskı resimlerinde bir diğer ismiyle gravür¹ çalışmalarında, özellikle kazı tekniğinin artık tarafını göstermeye çalışarak eserlerini gerçekleştirmiştir (Tansuğ, 1976: 18). 1989 yılında yapılan bir çalışmada Turgut Zaim'in günümüze ulaşan çinko ve linol kalıplardan toplam otuz dokuz özgün baskı resmi olduğu saptanmıştır. Sanatçı Sivas şehrinde başladığı ve ilerleyen yıllarda da çalışmalarını sürdürdüğü, çinko kalıplardan çukur baskı tekniğiyle ürettiği özgün baskı resimlerini 1930 ve 1940 yılları arasında aktif bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu yıllarda sanatçının çinko kalıptan çukur baskı teknikli üretilmiş toplam yirmi dört adet özgün baskı resminin varlığı bilinmektedir. Diğer on beş özgün baskı resmini ise 1974 yılındaki vefatına yakın ürettiği görülmektedir. Linol kalıptan yüksek baskı olarak gerçekleştirdiği bu eserlerine 1960 ve 1966 yılları arasında yoğunluk vermiştir. (Özsezgin ve Aslier, 1989: 158-159). Ayrıca Turgut Zaim'in kendi kalemıyla hayatını anlattığı bir yazısında, Ankara Doğu Galerisi'nde 1966 yılında bir retrospektif resim sergisi açtığını belirtmiştir. Bu sergide sanatçının linol çalışmaları yer almıştır (Anonim, 1982: 6).

1974 yılında vefat eden Turgut Zaim'in özgün baskı resimleri 1982 yılında sergilenmiştir. Sanatçının vefatının ardından sonra bile yapmış olduğu çalışmalarının sergilenmesi kayda değerdir. Bu serginin bir diğer önemli yanı ise sanatçının 1930 ve 1940 yılları arasında yaptığı çinko özgün baskılarının dışında ilk kez 1965 ve 1966 yılları arasındaki linol çalışmalarının tümünün bu sergide

---

¹ Mustafa Aslier, özgün baskı sanatıyla ilgili kaleme aldığı yazısında özgün baskı sanatı deyimi yerine kullanılan diğer deyimleri de aktarmıştır. Gravür ve kazı sanatı deyimleri bunlardan sadece birkaçıdır. Aslier, ülkemizde de özgün baskı için gravür ve kazı sanat deyimlerinin kullanıldığını açıklamıştır. Terminolojik olarak neden özgün baskı deyiminin kullanılması gerektiğini açıklayan Aslier, bu deyimlerin hepsini irdelemiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Özsezgin ve Aslier, 1989: 129-130, 181).

yer almış olmasıdır. Sergide yirmi yedi adet çinko kalıptan üretilmiş özgün baskı resmi ile on beş adet linol kalıptan üretilmiş toplam kırk iki adet özgün baskı eseri sergilenmiştir (Anonim, 1982: 1-21).

Resim 4-5. Turgut Zaim, Hamamda İki Kadın ve Üç Çıplak Kadın İsimli Çinko Kalıptan Ürettiği Özgün Baskı Resimleri, (Anonim, 1982: 16).

Sanatçının özgün baskılarının konuları irdelendiğinde, bu resimlerin büyük bir çoğunluğunun peyzaj ve Anadolu insanının yaşantısından oluştuğu görülmektedir. Turgut Zaim'in bu özgün baskılarının da tuval resimlerinin bir devamı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuların yanı sıra sanatçı, özgün baskı resimlerinde tuval resimlerinden farklı olarak az da olsa nü resimlere yer vermiştir (Biçinciler, 2006: 183). Zaim'in yaptığı nü konulu özgün baskı resimlerine "Üç Çıplak Kadın" ve "Hamamda İki Kadın" isimli çalışmaları örnek olarak gösterilebilir (Anonim, 1982: 16) (Resim 4-5). Sanatçının nü yağlıboya resimlerinin fazla olmasının sebebi, tuvallerine yeni ve farklı konular yansıtmak istemiş olmasıdır. Ayrıca Turgut Zaim nü resimlerin üzerinde fazla yoğunlaşmamasının nedenini, modeli her zaman anatomik olarak ele aldığından kaynaklandığını belirtmiştir (Tansuğ, 1976: 13).

Sanatçının çinko ve linol kalıplarla üretilmiş peyzaj resimleri vardır. Bu peyzaj konulu özgün baskı eserlerinin büyük bir çoğunluğunu geleneksel Türk evleriyle ve önemli mimari yapılarla zenginleştirmiştir. Peyzaj konulu özgün baskı resimlerinde kalabalık kompozisyon düzenlemelerine çok fazla yer vermediği ve az da olsa birkaç figür resmettiği görülmektedir. Zaim, peyzaj konulu özgün baskı resimlerinin büyük bir çoğunluğunu figürsüz olarak ele almıştır. Sanatçının özgün baskılarındaki peyzaj resimlerinin ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bunlar İstanbul'u resmettiği ve Anadolu'yu resmettiği eserlerden oluşmuştur. Turgut Zaim'in Anadolu'yu resmettiği özgün baskılar İstanbul'u resmettiği özgün baskılarından daha zengin ve detaylıdır. Bunun en önemli sebebi sanatçının Anadolu'yu ele aldığı özgün baskılarında mimariyi geri planda tutması, Anadolu insanının yaşantısını ön plana çıkarmasıdır. Nitekim Turgut Zaim'in, Anadolu'yu işlediği konularda peyzaj konusunu irdelemekten çok burada yaşayan insanların günlük hayatına ışık tutmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Genellikle az figürün yer aldığı İstanbul konulu özgün baskılarında ise mimari daha fazla ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bu özgün baskıları, Anadolu'yu konu aldığı özgün baskılara oranla daha sade ve yalındır.

İstanbul Konulu Özgün Baskıları

Zaim, peyzaj temalı özgün baskı resimlerinde başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden kesitler sunmuştur. Özellikle İstanbul şehrini ele aldığı özgün baskılarının büyük bir çoğunluğu çinko kalıplardan üretilen çalışmalardır. Turgut Zaim'in "İstanbul'dan", "Mustafa Paşa Köşkü-Topkapı", "Ortaköy Cami", "Yeni Cami Tonozu" ve "İstanbul, Kayıklar, Surlar, Cami" isimli özgün baskı resimleri bunlara örnektir (Resim 6, 9-12). Fakat linol kalıplardan yapmış olduğu İstanbul temalı özgün baskı çalışmaları da vardır. Sanatçının bitiremediği "Yeni Cami Tonozu" isimli özgün baskı resmi linol kalıptan yapılmıştır. Zaim'in "Yeni Cami Tonozu" isimli hem çinko kalıptan hem de linol kalıptan hazırladığı iki çalışması mevcuttur (Resim 11-12).²

² Turgut Zaim'in Özgün Baskı Resimleri (Gravürleri) İçin bkz. (Anonim,

Resim 6. Turgut Zaim, İstanbul, Kayıklar, Surlar, Cami, Çinko Kalıptan, 10,1 x 9,2 cm, (Anonim, 1982: 9).

Turgut Zaim'in "İstanbul, Kayıklar, Surlar, Cami" ismini verdiği özgün baskı resmi çinko kalıptan üretilmiştir. Kanımızca sanatçının bu özgün baskı resmi, diğer bu türdeki eserleri içerisinde bir başyapıt olarak kabul edilebilecek niteliktedir (Resim 6). Diğer özgün baskı resimlerine oranla sanatçı bu resmi, daha detaylı ve titiz bir işçilikle ele almıştır. Kompozisyonun ön planına bakıldığında, dalgaların arasında tüm gücüyle kürek çeken bir kayıkçının silüet şeklinde resmedildiği görülmektedir. Bu kayığın arka planında ise daha büyük iki kayık yer almaktadır. Arka planda yer alan kayıklardan birinin, ön planda bulunan kayığa ters yönde resmedilmesi ve kayıkçının kürek çekerken ki anı resme dinamizm katmıştır. Kayıkların arka planında ise kompozisyonun tamamına

---

1982: 9-21; Özsezgin ve Asher, 1989: 129, 159).

hâkim olan surların ve ağaçların arasında bir cami resmedilmiştir. Turgut Zaim'in bu özgün baskı resmi nostaljik bir atmosfere sahip olmakla birlikte Osmanlı döneminde, İstanbul'a çeşitli nedenler gelmiş olan çok sayıda gravürcülerin, İstanbul'u tasvir etmiş oldukları resimleri anımsatmaktadır.

Bu mimari yapıların yanı sıra geleneksel Türk evlerini resmettiği özgün baskıları da vardır. "Eski Ev" ve "Cumbalı Ev" olarak isimlendirdiği bu resimlerin, İstanbul mu yoksa Anadolu'daki eski kent dokusuna sahip kasabalardan birine mi ait olup olmadığı yazılmadığı için anlaşılmamaktadır.³ Fakat özgün baskı resimlerine geniş bir perspektifle bakıldığında bu yapıların, Anadolu'daki geleneksel Türk evlerinden çok İstanbul'daki eski tarihi evler olduğu düşünülmektedir. Bunun en önemli sebebi sanatçının Anadolu'yu ve burada yaşayan insanları ele aldığı tuval ve özgün baskılarında, evleri irili ufaklı bir şekilde istifleyerek aktarmasıdır. Bu bağlamda kanımızca bu tarihi kent dokusuna sahip evler, İstanbul'da yer alan eski tarihi evlerdir.

Mustafa Aslıer'in, "*Turgut Zaim'in Özgün Baskıları*" ismini verdiği yazısında, daha önce yukarıda da değinildiği üzere sanatçının çukur baskılarının 1930-1940 yılları arasında, yüksek baskılarının ise 1960 ve 1966 yılları arasındaki çalışmalar olabileceğini aktarmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi ise Turgut Zaim'in özgün baskı çalışmalarını imzasıyla sayılandırıp tarihlendirmemesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla Zaim'in özgün baskılarının tarihleriyle ilgili net bir bilginin olmadığını ifade etmiştir. (Özsezgin ve Aslıer, 1989: 158-159). Sivas şehrinde çinko kalıplarla başladığı özgün baskı eserlerine, ilerleyen yıllarda linol kalıplardan ürettiği eserlerini de ekleyen Turgut Zaim'in baskılarını oluşturan konular dikkat çekicidir. Bunun en önemli sebebi kanımızca peyzaj konulu özgün baskılarında sanatçının, sadece gördüğü yapıları değil aynı zamanda daha önce çizdiği eskizlerden ve kendi çektiği fotoğraflardan yararlanmış olabileceği düşüncesidir.

Bu düşünceyi Turgut Zaim'in kendi hayatını anlattığı biyografisindeki bilgiler desteklemektedir. Sanatçı bu yazıda, Akademi'de

³ Resimler için bkz. (Anonim, 1982: 10-11).

öğrencilik yıllarındaki çalışmalarının büyük bir çoğunluğu doğada yaptığını aktarmıştır. Nitekim yine bu dönemde ezbere çizmiş olduğu resimler de vardır. Ezberden yaptığı çizimlerin, Zaim'in sanat hayatı boyunca gittiği seyahat ve gezilerde büyük faydası olmuştur. Özellikle sanatçı, ezbere çizmesinin faydasını kendi ifadeleriyle şöyle aktarmıştır: “Gördüğüm köylüleri, manzaraları, sonradan kroki halinde tespit eder, büyük yağlı boya kompozisyonlarına geçirirdim. Kendi çektiğim fotoğraflardan yararlandığım olmuştur.” (Tansuğ, 1976: 13). Bütün bu bilgiler göz önünde tutulduğunda, Turgut Zaim'in bazı yağlı boya resimlerinde eskiz ve fotoğraflardan yararlanması, bazı özgün baskı resimlerinde de eskiz ve fotoğraflardan yararlandığını düşündürmektedir.

Turgut Zaim, Güzel Sanatlar Akademisi'nde İbrahim Çallı Atölyesi'nde okulu kurallarına alışamadığı yıllarda fırsat buldukça poşatlara⁴ peyzaj etütleri yaparak kendi üslubunu oluşturmak için sıkı bir şekilde çalışmıştır. Bu etütlerin İstanbul'un çeşitli görünümünden oluştuğu bilinmektedir. Özellikle peyzaj etütlerinden oluşan çalışmalarında bile manzaradan çok mimari yapıların üzerinde yoğunlaşmıştır. Turgut Zaim, ilerleyen yıllarda Akademi'deki öğrencilik yıllarına dair “*Topkapı Sarayı'nın en inatçı müdavimlerindendir*” demiştir (Resim 8). Sanatçının bu yıllara ait on beşi geçemeyen peyzaj resmi mevcuttur (Tansuğ, 1976: 27, 13). Kanımızca Turgut Zaim, İstanbul peyzajını resmettiği özgün baskı çalışmalarında da eskizlerden faydalanmıştır. Bunu düşündüren önemli etken Turgut Zaim'in Sivas şehrindeki görevinin ardından, 1932 yılında başkent Ankara'ya yerleşmesi ve vefat edinceye kadar bu şehirde yaşamasıdır. İstanbul'u ele aldığı çinko özgün baskı resimlerinin büyük bir çoğunluğunu 1930 ve 1940 yıllarında gerçekleştiren sanatçı, kanımızca bu eserlerinde daha önceki yıllarda yaptığı eskizlerden ya da çektiği fotoğraflardan yararlanmıştır.

⁴ Fransızca bir sözcük olan “Pochade” dilimize Poşat olarak geçmiştir. Bu sözcüğün ülkemizde çok fazla kullanılmadığı bilinmektedir. Poşatlar tarih boyunca bir sanatçı tarafından doğrudan doğruya doğanın içinde yapılmıştır. Kelime anlamı olarak renkli küçük resim eskizi olarak ifade edilmiştir (Sözen ve Tanyeli, 2014: 249-250).

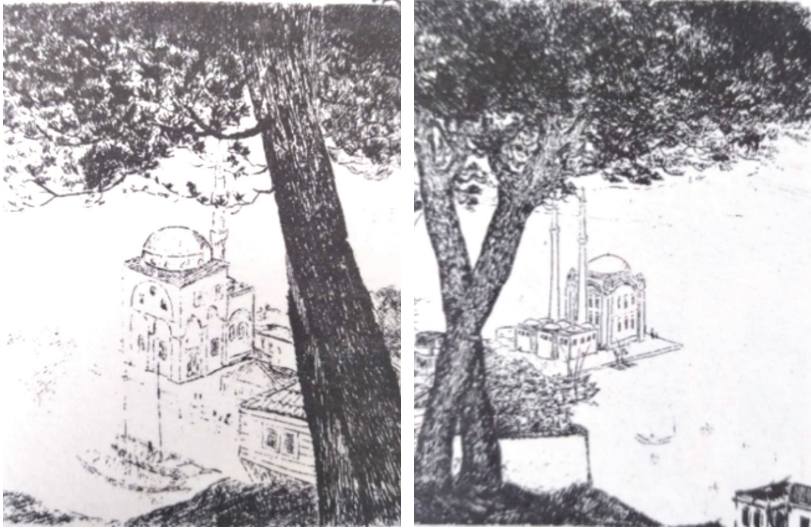

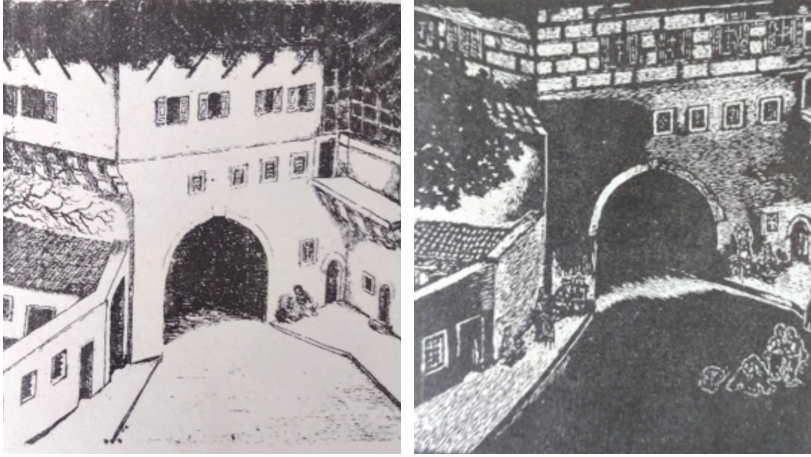
Resim 7-8. Turgut Zaim, Adalardan, Tarihsiz, T.ü.y.b, 48x38cm,
Topkapı Sarayına Doğru, Tarihsiz, 65 x 54 cm,
Türkiye İş Bankası Koleksiyonu, (Giray, 2000: 339-343).

Turgut Zaim, çinko kalıptan yaptığı “İstanbul’dan” ve “Ortaköy Cami” isimli özgün baskı resimlerinde benzer kompozisyon şemalarına yer vermiştir (Resim 9-10). Bu iki resimde sanatçı yüksek bir tepeden, İstanbul’un yalı camilerinden kesitler sunmuştur. “İstanbul’dan” isimli özgün baskı resminde kompozisyonun sağında yer alan ağaç, “Ortaköy Cami” isimli özgün baskı resminde kompozisyonun solunda resmedilmiştir. Bu iki resimde bulunan ağaç kompozisyonu ikiye bölerek gözü deniz kenarındaki camilere odaklamıştır. Turgut Zaim, bu iki özgün baskı çalışmasında farklı iki camiye yer vermesine rağmen camileri hemen hemen benzer resimlemiştir. Kanımızca Turgut Zaim, bu iki resimde eskizlerinden ya da fotoğraflarından faydalanmıştır. Ayrıca sanatçının tarihsiz olan “Adalar” isimli yağlıboya resminde benzer kompozisyon şeması görülmektedir (Resim 7).

Resim 9-10. Turgut Zaim'in Çinko Kalıptan Yaptığı İstanbul'dan ve Ortaköy Cami İsimli Özgün Baskı Resimleri, (Anonim, 1982: 9, 12).

Resim 11-12. Turgut Zaim'in Çinko Kalıptan Ürettiği Yeni Cami Tonozu İsimli Özgün Baskı Resmi ile Linol Kalıptan Bitirilmemiş Yeni Cami Tonozu Özgün Baskı Resmi, (Anonim, 1982: 13, 21).

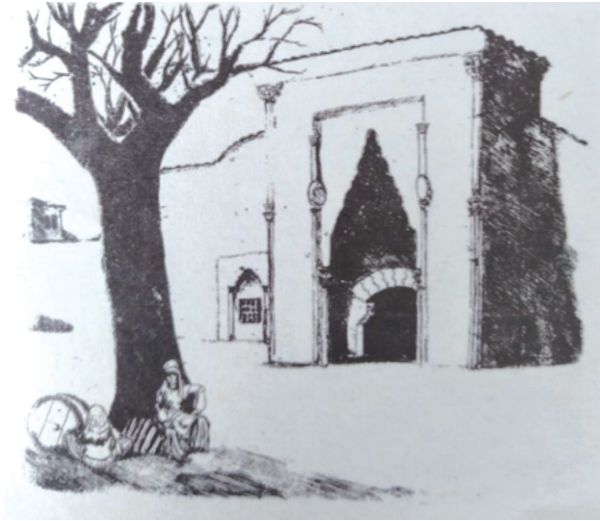
Turgut Zaim çinko kalıptan tasarladığı “Yeni Cami Tonozu” isimli özgün baskı resmini sade ve yalın bir şekilde ele almıştır. Kompozisyonun merkezindeki tonozun sağ tarafında iki figür resmedilmiştir (Resim 11). Sanatçının linol kalıptan tasarladığı bir diğer “Yeni Cami Tonozu” isimli özgün baskı resmi bitirilmemiş olmasına rağmen çinko kalıp olarak ürettiği özgün baskı resminden daha kalabalık kompozisyon şemasına sahiptir. Figürleri belirli aralıklarla, gruplar halinde resmettiği görülmektedir (Resim 12). Bu iki resimde de Zaim, Yeni Cami tonozunun mimari özelliklerini büyük bir dikkatle incelemiş ve aktarmıştır.

Anadolu İnsanı ve Yaşamı Konulu Özgün Baskıları

Turgut Zaim'in peyzaj resimleri daha önce de değinildiği gibi İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli köşelerinden oluşmuştur. Fakat sanatçı, Anadolu'yu ve burada yaşayan Yörükler ile Avşarları günlük yaşamlarıyla birlikte resmetmiştir. Nitekim bu eserler peyzajdan çok günlük yaşamın konu alındığı sahneler olarak değerlendirilmelidir. Sanatçı, Anadolu halkının yaşamına dair sahneleri folklorik unsurlarla ve mimariyle birlikte yağlıboya tuvallerine aktarmıştır. Turgut Zaim, özgün baskı resimlerinde de üslubunu devam ettirmeyi başarmıştır. Zaim'in Anadolu yaşamından kesitleri görsel bir dille sunduğu özgün baskı resimleri sayıca İstanbul'u konu aldığı resimlerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Öğrencilik yıllarına kadar İstanbul'dan hiç ayrılmayan Turgut Zaim, sadece Bursa şehrine bir günlüğüne seyahat fırsatı yakaladığını aktarmıştır. Bursa şehrini resmeden sanatçılarla ilgili yapılan bir araştırmada, Turgut Zaim'in Bursa'yı ziyaret etmesine rağmen bu şehirle ilgili yaptığı bir resmi henüz tespit edilememiştir. Bununla birlikte Zaim, daha öncesinde Anadolu'yla ilgili hiçbir bilgisi olmadığını da söylemiştir (Tansuğ, 1976: 27; Ertürk, 2012: 132). Turgut Zaim, her ne kadar İstanbul öncesinde Anadolu'yu çok fazla tanımasa da Anadolu'yu ve Anadolu insanının yaşantısını en iyi yansıtan sanatçılardan biri olmuştur (Anonim, 1982: 2).

Öğretmenlik yıllarında ve Yurt Gezileri'nde birçok şehri gezen sanatçı, gördüklerini hem tuvallerine hem de özgün baskılarına aktarmıştır. Sivas'ta çinko gravür yapımına başlayan Zaim, bu şehrin simge yapılarından biri olan Buruciye Medresesi'yle ilgili özgün baskı bir resim yapmıştır (Anonim, 1982: 15) (Resim 13). Bu özgün baskı resmi tarihsiz olsa da sanatçı, Sivas şehrindeyken ya da daha önceki eskizlerinden bakarak yapmış olabilir. Turgut Zaim, "Buruciye Medresesi" isimli özgün baskısında mimari yapıyı ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Kompozisyona medreseyi diyağonal olarak yerleştiren sanatçı, gözü taç kapıya odaklamıştır. Resmin sol tarafında ise bir ağaca yer vererek kompozisyonu ikiye bölmüştür. Ağacın hemen altında ise dinlenen köylü figürlerin olması resme canlılık katmıştır. Zaim'in bu özgün baskısı oldukça sade ve yalındır. Sanatçı fazla detaya girmeden sadece yapıya odaklanmaya çalışmıştır.

Resim 13. Turgut Zaim, Buruciye Medresesi,
27,5 x 31 cm, Çinko Kalıptan, (Anonim, 1982: 15).

Anadolu yaşantısını yansıttığı özgün baskı resimlerini hem çinko hem de linol tekniklerinde gerçekleştirmiştir. Zengin bir kültüre sahip Anadolu'nun çok çeşitli görünümünü konularına aktar-

mıştır. Hiçbir ayrıntıyı gözden kaçırmayan Turgut Zaim'in özgün baskılarında büyük bir folklorik zenginlik ve belge özelliği vardır. Anadolu'yu karış karış gezen sanatçının Anadolu insanı ve yaşamını işlediği özgün baskılarının konuları çok çeşitlidir. Bu özgün baskıları, kendi içlerinde farklı konulara ve temalara ayrılmıştır. Özgün baskılarının büyük bir çoğunluğu kadın ve anne temasından oluşmuştur.

Resim 14-15. Turgut Zaim, Yörükler, 1934, 31x35cm,
Linol Kalıptan Özgün Baskı, Yağmur Duası, 37,5 x 21,5 cm,
Linol Kalıptan Özgün Baskı, (Tansuğ, 1999:175; Anonim, 1982:18).

Yörükler ve Avşarlar özgün baskılarında en çok ele aldığı ikinci temadır. Tuvallerinin vazgeçilmez konularından Yörükleri de özgün baskılarında çoğu kez yaylalarda günlük hayatlarının içinden sahnelerle resmetmiştir. Yörükleri bazen çadırlarının önünde bazen de çocuklarıyla birlikte vakit geçirirken resmetmeyi tercih etmiştir.

Bu konuların dışında özgün baskılarında pazar yerlerindeki insanları, yağmur duasına çıkan köylüleri, kemence çalıp horon oynayanları, zurna çalan gençleri resmetmiştir (Resim 15). Özgün baskılarında halkın yaşantısına ayna tutmuştur. Onların eğlence-

lerinden hayatlarının içindeki dertlerine kadar ayrıntılarıyla incelemiştir.

Daha önce yukarıda da değinildiği gibi Turgut Zaim'in özgün baskılarında aktardığı konular arasında en çok işlediği kadın teması olmuştur. Anadolu kadını, özellikle Yörük ve Avşar kadınlarını resmetmiştir (Resim 14). Kadınları, kirmenle ellerinde yün eğirirken, çorap örerken ve çocuklarını severken yaptığı sahneler özgün baskı resimlerine birer örnektir. Bu resimleri kimi zaman sıpalar ve keçilerle zenginleştirmiştir. Sanatçı az da olsa Avşar kadınlarına portre olarak özgün baskılarında yer vermiştir.

Turgut Zaim'in Özgün Baskılarının Tuval Resimleri Üzerinden İrdelenmesi

Resim 16-17. Turgut Zaim, İki Eşek, Kadın ve Çocuk, 13,5 x 17 cm, Çinko Kalıptan Özgün Baskı, Turgut Zaim, Bağa Doğru, (Anonim, 1982: 11; <https://www.tarihnotlari.com/turgut-zaim/baga-dogrubby-turgut-zaim/>).

Turgut Zaim'in çinko ve linol kalıplardan yapmış olduğu özgün baskıları, tuval resimlerin bir devamı niteliğindedir. Sanatçının özgün baskıları da en az yağlıboya resimleri kadar Çağdaş Türk Resminde önemli bir yere sahiptir. Yağlıboya resimleri ile özgün baskıları kıyaslandığında konu ve üslup olarak oldukça benzer oldukları görülmektedir. Ayrıca saf, yalın ve iddiasız bir teknikle her iki alanda da ürünler vermeye gayret etmiştir. (Özsezgin, Aslier, 1989: 159; Biçinciler, 2006: 183). Zaim'in yağlıboya resimleri

ile özgün baskılarının kompozisyon şemaları benzer bir anlayışın ürünüdür. Örneğin sanatçının "İki Eşek, Kadın ve Çocuk" adlı özgün baskı resmi ile "Bağa Doğru" resmi benzer bir konu ve şemaya sahiptir. İki kompozisyonda oldukça sade ve yalındır. Her iki resimde de arka planda ayrıntılı bir manzaraya yer vererek gözü resmin merkezindeki figürlere odaklamıştır (Resim 16-17).

Resim 18-19. Turgut Zaim, Hamur Açan Kadın, 23 x 24 cm, Çinko Kalıptan Özgün Baskı, Turgut Zaim, Hamur Açan Yörük Kadını, T.ü.y.b, 71 x 90 cm, (Anonim,1982: 15: Giray,2000: 342).

Turgut Zaim, tuval resimlerinde çalışkan Anadolu kadınına çok fazla yer vermiştir. Özellikle hamur açan köylü kadınları ile ilgili bir dizi resmi mevcuttur. Bu resimlerdeki Anadolu kadınları, kimi zaman evde kimi zamanda dışarıda hamur açarken resmedilmiştir. Zaim, "Hamur Açan Kadın" isimli özgün baskı resminde de aynı temayı sürdürmüştür. Sanatçı, yağlıboya konularını bir kez daha özgün baskı resimlerine başarıyla aktarmıştır (Resim 18-19).

Resim 20-21. Turgut Zaim, Yörük Kadını ve Çocukları, 20 x 16 cm, Çinko Kalıptan Özgün Baskı, Turgut Zaim, Anadolu Betimlemesi, 1940-49, T.ü.y.b, 58 x 51 cm, Özel Koleksiyon, (Özsezgin ve Aslier, 1989: 159; <https://sanattarihplatformu.com/yoresel-turk-resminin-kurucusu-turgut-zaim444.html>).

Sanatçının en sık resmettiği konulardan anne ve çocuk teması özgün baskı resimlerinde de kendine yer bulmuştur. Özellikle çocuklarıyla vakit geçiren ve onları seven Yörük kadınlarını tuvallerinde olduğu gibi özgün baskılarında da yansıtmıştır. Zaim'in, "Yörük Kadını ve Çocukları" isimli özgün baskı resmiyle "Anadolu Betimlemesi" isimli yağlıboya resminin figür şeması benzerdir. İki resmin arka planına bakıldığında ise küçük farklılıklar mevcuttur. Özgün baskı resminin kompozisyonunda mimari yapılara yer vermeyerek daha yalın ve sade olarak tasarlamayı amaçlamıştır. İki resimde de resmin odak noktası kompozisyonun merkezine yerleştirilmiş anne ve çocuk figürleridir (Resim 20-21).

Sonuç

Turgut Zaim, sanat hayatı boyunca kendi üslubunu oluşturmaya çalışan nadir sanatçılardan olmuştur. Kendi üslubunu belirlemesinde öğrencilik dönemi ve ilerleyen yıllardaki Anadolu'ya yaptığı geziler büyük önem arz etmiştir. Hemen hemen sanatın her alanında ürünler vermeye gayret gösteren Zaim'in özgün baskıla-

rı önemli bir yer tutmaktadır. Sanatçının, tuval resimleri ve özgün baskılarının konularının büyük bir çoğunluğu aynıdır. Konuları ele alış biçimi ve kompozisyon şemalarında ufak farklılıklar olsa da oldukça benzerdir. Özellikle Anadolu yaşamı ve Yörüklerle ilgili çalışmaları hem tuval resimlerinde hem de özgün baskılarında önemli bir konuma sahip olmuştur.

Sanatçı'nın tuval resimleri ve özgün baskıları dikkatlice incelendiğinde benzer çizgide oldukları görülmektedir. Yağlıboya resimlerinin bazılarında çizdiği eskizlerden ve çektiği fotoğraflardan yararlanan Turgut Zaim, kanımızca bu özgün baskılarında da aynı çalışma tekniğini sürdürmüştür. Sanatçı, yağlıboya resimlerindeki konuları baskı resimlerinde de aynı ele alsa da figürlerin kompozisyon şemasında ve düzeninde küçük farklılıklar vardır (Resim 16-21). Bu bağlamda sanatçı özgün baskı resimlerinde eskiz ve fotoğraflardan faydalanmış olabileceği gibi bu çalışmaların konularını da yağlıboya resimleriyle eş zamanlı belirlemiş olabilir. Zaim'in özgün baskılarının eskizlerden yola çıkarak yapıldığını düşündüren en önemli etken ise kompozisyon şemalarının benzerliği olmuştur.

Turgut Zaim'in özgün baskılarıyla yağlıboyaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Fakat özgün baskı resimleri arasında da aynı benzerlikler görülmektedir. Turgut Zaim'in çinko kalıptan yapmış olduğu "İstanbul'dan" ve "Ortaköy Cami" isimli özgün baskı resimlerinde yer alan camiler farklı olsa da aynı kompozisyon düzenine ve manzaraya sahiptir. Sanatçı, bu iki resminde de eskizlerinden faydalanmış olabilir (Resim 9-10). Bu düşünceyi sanatçının yaptığı diğer iki özgün baskısı desteklemektedir. Çinko kalıptan ürettiği "Yeni Cami Tonozu" isimli özgün baskı resmi ile linol kalıptan bitirilmemiş olan "Yeni Cami Tonozu" özgün baskı resminin kompozisyon şeması dışında hemen hemen aynı olduğu anlaşılmaktadır (Resim 11-12).

Sanatçı tuval resimlerindeki üslubunu başarıyla özgün baskı resimlerine aktarmıştır. Kendi üslubunu ve sanatını oluşturmaya gayret gösteren sanatçının özgün baskı resimlerinde de aynı görüşleri devam ettirdiği görülmektedir. Sanatçının özgün baskılarındaki konular her ne kadar yağlıboya resimlerinin bir devamı

niteliğinde görülse de farklı konularda resmetmiş olduğu çalışmaların da bulunması bakımından dikkat çekicidir. Turgut Zaim, yağlıboya resimlerinde nü konulu resimlere çok fazla yer vermezken, özgün baskı resimlerinde nü konulu iki resim yapmıştır (Resim 4-5). Ayrıca Anadolu ve Anadolu insanının yaşadığı çevreyi büyük bir gözlem gücüyle aktaran ve bu yönüyle tanınan Zaim'in, özgün baskı çalışmalarında bir dizi İstanbul konulu özgün baskısı resmi yapması oldukça kayda değerdir. Özellikle sanatçının "İstanbul, Kayıklar, Surlar, Cami" isimli çalışması titiz bir işçilikle ve yoğun bir gözlemlerle yapılmıştır (Resim 6).

Kaynakça

- Anonim. (1982). *Turgut Zaim (1906-1974) Graviürler: Çinko ve Linol Kalıplar 12 Ocak-6 Şubat 1982*. Ankara: Takı Sanatsal Ürünler Pazarlama Limited Şirketi.
- Arslan, N. (1997). "Zaim Turgut". Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. C. 3. İstanbul: Yem Yayınları.1960.
- Berk, N. ve Özsegin, K. (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Biçinciler, H. (2006). "Ulusal Resim Sanatının Ustası Turgut Zaim". *Anadolu Sanat Dergisi*, 17, 181-187. Erişim adresi: http://libra.anadolu.edu.tr/makaleler/as2006_17/352347.pdf (Erişim Tarihi: 24.04.2021).
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz Türk Resim Sanatı*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi Yayınları.
- Ertürk, Y. (2012). *Bursa ve Resim Sanatı Tarihi*. Bursa: Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları.
- Giray, K. (2000). *Çallı ve Atölyesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- McCully, M. (2005). "Pablo Picasso: Giriş". Marilyn McCully (Ed.), *Picasso İstanbul'da* içinde (s.17-32). İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları. Erişim adresi: <https://www.sakip-sabancimuzesi.org/sites/default/files/picasso-katalog.pdf> (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- Özsegin, K. ve Asher, M. (1989). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi IV*. İstanbul: Tıglat Yayınları.
- Özsegin, K. (1994). *Türk Plastik Sanatçıları: Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2014). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Südor, T. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Özgün Baskı". Ayla Ödekan (Ed.), *Cumhuriyet'in Renkleri, Biçimleri* içinde (s.90-95). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekcan, S. S. (1997). "Özgün Baskı". Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. C. 3. İstanbul: Yem Yayınları. 1413-1414.

Tansuğ, S. (1976). *Beş Gerçekçi Türk Ressamı*. İstanbul: Gelişim Yayınları.

Tansuğ, S. (1999). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yasa Yaman, Z. (2012). "Yeni Cumhuriyet ve Sanat". Z. Yasa Yaman (Ed.), *Ankara Resim ve Heykel Müzesi içinde* (s.221-370). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

<https://www.tarihnotlari.com/turgut-zaim/baga-dogrubby-turgut-zaim/> (Erişim 27.04.2021).

<https://sanattarihiplatformu.com/yoresel-turk-resminin-kurucusu-turgut-zaim444.html> (Erişim Tarihi 27.04.2021).